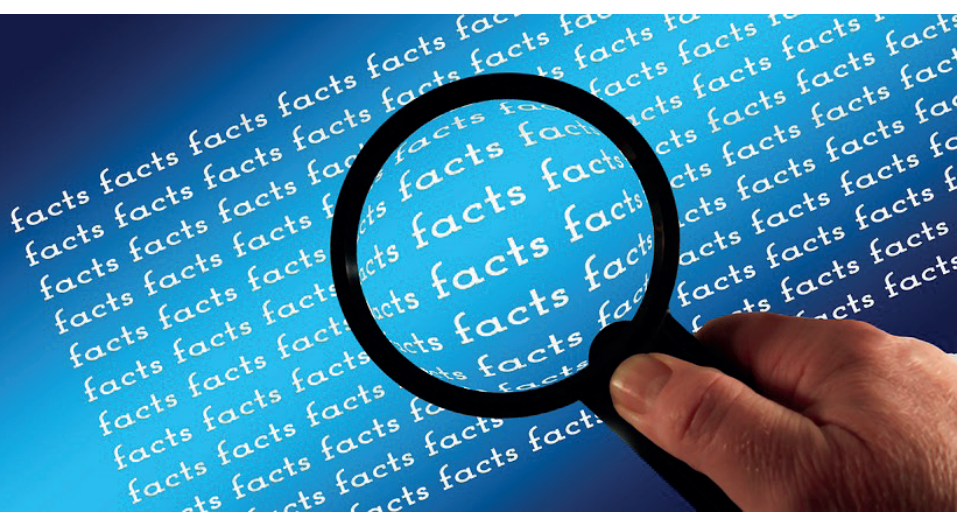

Sa du *nøytral*?

Livssyn og læremidler
– en oppdagelsesreise i kritisk
tenkning og inkludering

Guide til analyse av
skolens læremidler

Versjon 1
Juni 2019

Læremiddelanalyse

Hva og hvordan?

Tekstene – og nøytralitetsmyten

I arbeidet med forholdet mellom fag og tro, er det viktig å reflektere over livssynsperspektivet i læremidlene. For like lite som underholdningstekster er «bare underholdning», er fagtekster og andre læremidler bare objektiv fagkunnskap. Uansett sjanger bærer teksten med seg verdier, holdninger og tankemønstre. Forfatteren har altså gitt rammer for tolkningen, slik at selv om ingen tolker teksten helt likt, så tolker vi den heller ikke helt fritt.

Tekstene – og spor av livssyn

Et livssyn handler enkelt sagt om et syn på livet, eller svarene en gir på de såkalte «livsspørsmålene»: Hva er meningen med livet? Hva er rett og galt? Hva er egentlig et menneske? Osv. Alle har et livssyn, enten en er bevisst på det eller ei. Vårt personlige livssyn oppstår heller ikke i et vakuum, men påvirkes av sosiale og mentale rammevilkår i kulturen, som oppvekst, skole og samfunn. En ny påminning om hvorfor arbeidet med forholdet mellom fag og tro er viktig!

Enten en tenker på våre personlige livssyn eller på objektive religiøse eller sekulære livssynstradisjoner og -trender, består livssynet av innholdsmomentene verdier, menneskesyn, virkelighetsforståelse og tro – forstått som tillit og forankring av mening.

Livssynet kan da illustreres med et isfjell, hvor toppen er «livsførselen»; det som blir «sagt og gjort», det som blir presentert i tekster av ulikt slag. I fagtekster er påstander, eksempler, oppgaver og illustrasjoner særlig aktuelle å fokusere på. Hva formidles – og hva utelates?

Verdiene er oftest enklest å identifisere: Hva blir presentert som viktig og vesentlig, rett og galt, godt og vondt?

Ulike verdier kan ofte føres tilbake til grunnleggende forskjeller i synet på mennesket; om verdi og særpreg, livets mål og mening o.l. Svaret som gis på det grunnleggende spørsmålet om menneskets verdi, er på sin side nært knyt-

tet til en underliggende virkelighetsforståelse. Gis det pekere til noe utenfor oss selv? Noe åndelig? Eller er inntrykket at kun det man kan «ta og føle på» finnes?

Med livssynselementet tro er vi på selve grunnplanet i livssynsbegrepet. Hvor forankrer en tilliten? Hvor finner en mening? I egen fornuft? I vitenskapen? I noe åndelig? Hos Bibelens Gud?

Det en identifiserer ut fra innholdsmomentene, gir så pekere til objektive livssynstradisjoner og -trender, enten de er religiøse eller sekulære. Spørsmålet er da hvilke perspektiver som formidles i læremidlene. I hvor sterk grad integreres et kristent livssynsperspektiv i tekstene, og hvordan kan vi vurdere ethvert perspektiv ut fra kristen tro?

For mer her: Se Margunn Serigstad Dahle: Budskapet og brillene. Om fag, forståelse og formidling, i Våg å tenke (Margunn Serigstad Dahle (red.), Egill Danielsen Stiftelse 2013).

Refleksjonsspørsmål

Rom for tro?

1. I hvilken grad er religiøs tro til stede eller forvist fra læremidlene du bruker nå?
2. Finnes det noen form for referanse til religiøs tro i bilder, tekster eller oppgaver? I så tilfelle: Hvilken tro?
3. Finnes det oppgaver i eller knyttet til læremiddelet som inviterer elevene til å tenke utenfor rammen av naturalisme/sekulærhumanisme? I så tilfelle: Hvordan?

Læremiddelets menneskesyn: Hvorfor har mennesket verdi?

1. Se på læremiddelets illustrasjoner og bilder: Hvordan er vektleggingen av utseende, prestasjoner, eiendeler, relasjoner og opplevelser her? Hvilket inntrykk skapes av hva som er viktig i livet og hva som gir mennesket verdi?
2. Se på perspektiv og argumentasjon i selve teksten og i spørsmål/opp-gaver. Hvor synes menneskets verdi å være forankret?

Læremiddelets menneskesyn: Hva er «det gode liv»?

Tenk på de fem «knaggene» som «det gode liv» lett henges på i populærkul-turen (utseende, prestasjoner, eiendeler, relasjoner og opplevelser):

1. Hvilke er mest synlige i læremidlene?
2. Hvordan blir disse synlige?
3. I hvilken grad inviteres elevene til å tenke kritisk i møte med disse?
4. Viser læremiddelet andre «knagger» som et godt liv kan henge på? Hvis ja: Hvilke knagger, og hvordan blir disse synlige?

Problemer og løsninger

1. Hvilke mulige forklaringer blir direkte eller indirekte hentet frem i lære-middelet for å forklare hvorfor noe går galt?
2. Hvilke mulige løsninger foreslår læremiddelet når vi har et problem?
3. I hvilken grad er Gud og/eller religiøse livssyn presentert som mulige årsaker til problemer og mulige bidrag til løsningen?

Fortellinger og metafortellinger

1. I hvilken grad preges læremiddelet av metafortellingene om fremgang, opplysning og vitenskapens ubegrensede kompetanse? Hvordan blir disse metafortellingene direkte eller indirekte synlige?
2. Hvilken rolle får religiøs tro i læremiddelets fortellinger?
3. I hvilken grad, og eventuelt hvordan, inviterer læremiddelet elevene til å vurdere kritisk de metafortellingene som formidles?

Sannhet

1. I hvilken grad, og eventuelt hvordan, lærer elevene å vurdere påstander om sannhet som er presentert i læremidlene?
2. Hvilke typer sannhetspåstander er utelatt, slik at eleven ikke får mulighet til å vurdere dem?
3. Hvilke «sannheter» presenteres på en måte som ikke inviterer elevene til å vurdere dem, men bare akseptere?

Lærerens muligheter

I lys av observasjoner og vurderinger dere har gjort til spørsmålene ovenfor:

1. Hvilke muligheter har dere som lærere til å hjelpe elevene til å se og tenke kritisk om det livssynet, de ideologiene og de metafortellingene som direkte eller indirekte formidles av læremiddelet?
2. Hvilke muligheter har dere som lærere til å skape større rom og respekt for kristen tro og eventuelt andre religiøse livssyn i de tilfellene der læremidlene er for dårlige på dette?

Som en del av satsingen «Sa du nøytral?», er det utviklet 10 korte videoer. Disse finner du på Stream på Office 365 når du er logget på med Feide-kontoen din. Videoene vil etter hvert også bli lagt ut på YouTube, med lenker fra www.danielsen-skoler.no og www.damaris.no/sa-du-noytral. På slutten av hver av videoene er det lagt inn refleksjonsspørsmål. Spørsmålene i dette heftet er en forkortet utgave av spørsmålene i videoene.

Kort beskrivelse av noen aktuelle livssyn

Sekulærhumanismen

Sekulærhumanismen deler virkelighetsoppfatningen med naturalismen, men har et menneskesyn med røtter i kristen teisme (enkeltmenneskets verdi (punkt 3)), ofte med en eksistensialistisk begrunnelse (punkt 3 og 6).

1. «Den ytterste virkelighet»: Naturen (materien) er alt som finnes.
2. Verden: En mekanisme som styres av årsak og virkning, i et «lukket system».
3. Mennesket: Et høyt utviklet dyr. Men ved vår høyt utviklede fornuft og samvittighet er vi «over dyrene». Hvert menneske har en unik verdi, i kraft av å være menneske – noe som er formulert i FNs menneskerettighetserklæring. Mennesket omtales ofte som ansvarlig, fornuftig og godt.
4. Døden: Utslettelse.
5. Hvordan kan jeg vite? Gjennom vår medfødte fornuft og gjennom vitenskapelig metode.
6. Rett og galt: Hvert menneske har rett til – og ansvar for – å forme og gi mening til sitt eget liv. «Mennesket er alle tings målestokk».
7. Menneskets historie: Lineær, styrt av årsak og virkning, uten bestemt retning eller mål. Vi må selv gi mening til våre liv og til historien.
8. Grunnverdi: Mennesket – og det å leve som et godt menneske.

Naturalismen

Naturalismen er en videreutvikling av deismen, der Gud er redusert til en som kun startet det hele. I naturalismen er så Gud blitt helt overflødig.

1. «Den ytterste virkelighet»: Materien er alt som finnes.
2. Verden: En mekanisme som styres av årsak og virkning, i et «lukket system».
3. Mennesket: En kompleks «maskin». Vår personlighet er et produkt av kjemi og biologi som vi enda ikke forstår helt ut.
4. Døden: Utslettelse av vår individualitet og personlighet.
5. Hvordan kan jeg vite? Vi kan forstå universet gjennom vår fornuft og gjennom vitenskap. Universet er som det skal være (normalt), ikke «fallent».
6. Rett og galt: Moralene har bare med mennesker å gjøre.
7. Menneskets historie: Lineær, styrt av årsak og virkning. Den har ikke noe større mål.
8. Grunnverdi: Enhver kan selv velge hva en vil bruke livet til.

Kristen tro

Kristen monoteisme kombinerer den jødiske troen på den ene, gode Skapergud med bekjennelsen til Jesus som Messias, Guds Sønn.

1. «Den ytterste virkelighet» er Gud.
2. Verden: Skapt av Gud og bærer preg av Skaperen med sin skjønnhet og orden. Årsak og virkning fungerer i «åpent system», hvor både Gud og mennesket har frihet til å gripe inn. Verden er også preget av menneskets opprør, noe som har fått følger på alle plan.
3. Mennesket: Skapt «i Guds bilde», og har dermed en unik verdi og er gitt en rolle som forvalter av skaperverket. Samtidig er mennesket i opprør mot sin Skaper, noe som også har skadet relasjonen til hverandre, til naturen og til en selv. Videre er menneskets unike verdi forankret i Guds kjærlighet, slik den viser seg i Jesus Kristus.
4. Døden: Bibelen sier lite om hva som skjer «etter døden», men vektlegger at alle mennesker en dag skal stå opp fra de døde og stå til regnskap for sine liv. Det vil være en rettferdig dom som vil danne grunnlaget for menneskenes skjebne.
5. Hvordan kan jeg vite? Fordi Gud har skapt både menneskets fornuft og verden, er det naturlig å forvente at vi med vår fornuft til en viss grad kan forstå verden. Samtidig er menneskets fornuft begrenset og feilbarlig. Hensikten og meningen med verden kan bare åpenbares av Skaperen selv, noe han har gjort gjennom sine profeter og apostler (i Bibelen), og aller mest gjennom sin sønn, Jesus Kristus.
6. Rett og galt: Forankret i Gud selv, som et fullkomment vesen. Dette reflekteres delvis i menneskets samvittighet.
7. Menneskets historie: Lineær: Beveger seg fra universets skapelse, via menneskets fall og frem mot skapelsen av en ny himmel og en ny jord med fullkommen harmoni. Mennesket har en viktig plass i denne historien, der Jesus Kristus, sann Gud og sant menneske – og hans frelsesplan, er sentrum.
8. Grunnverdi: Selvoppofrende kjærlighet, å elske Gud og sin neste, etter Jesu forbilde.

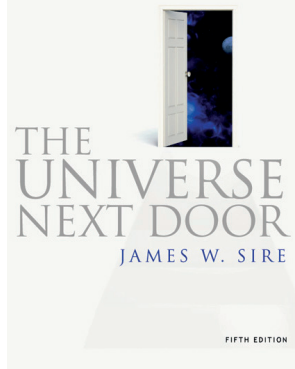
	Religiøst perspektiv	Sekulært perspektiv
Mennesket er «over» naturen	Monoteistisk perspektiv	Sekulærhumanistisk perspektiv
Mennesket er «en del av» naturen	Panteistisk perspektiv	Naturalistisk perspektiv

Filmer om ulike livssyn

På nettsiden til Damaris Norge presenterer høgskolelektor Bjørn Hinderaker ved NLA Mediehogskolen Gimlekollen aktuelle livssyn i en serie korte filmer: <https://www.damaris.no/livssyn/>

A Basic Worldview Catalog

Filmserien har følgende deler: Hva er et livssyn? / Kristen teisme / Deisme / Naturalisme / Nihilisme / Eksistensialisme / Østlig panteistisk monisme / New Age / Postmodernisme / Islam. Hver film er mellom 6 og 16 minutter lang.

Filmserien tar utgangspunkt i den historiske og systematiske oversikten over livssyn (worldviews) i James W. Sires klassiker *The Universe Next Door: A Basic Worldview Catalog* (IVP Academic 2009, 5. utg.):

«For more than thirty years, The Universe Next Door has set the standard for a clear, readable introduction to worldviews. In this new fifth edition James Sire offers additional student-friendly features to his concise, easily understood introductions to theism, deism, naturalism, Marxism, nihilism, existentialism, Eastern monism, New Age philosophy and postmodernism. Included in this expanded format are a new chapter on Islam and informative sidebars throughout.»

Begrepsmessig bygger videoserien på den forståelsen av «livssyn» som er utviklet i norsk sammenheng av Per M. Aadnanes og deretter videreutviklet av bl.a. Margunn Serigstad Dahle.

Det henvises her særlig til Dahles to kapitler i Hilde Kristin Dahlstrøm: *Kors på halsen? Innføring i livssynsjournalistikk*. (Oslo: Cappelen Damm, 2015): «Livssyn – tre grunnleggende perspektiver» og «Livssyn – en faktaguide til tros- og livssynssamfunn i Norge».